

Nu-i plăcură cum să-ntoarsă
Și străgară vânzători,
La ci mari neguțatori.
-Tu mi-i vinde, domnuț,
vinde
De-i ști cere preț pă mine.
Prețu' meu că mult ajunje:
Nouă buți cu bani mărunț'
Și p-atâta lebeduț'.
Nouă ape te-am trecut,
Nouă ape fără fund,
Nici pă tălpi că n-ai fost ud,
Num-on corn, la chepeneag,
Atunci m-am împiedecat
Înt-on solz de pește alb
Și m-ai strâns cu pintenii,
De-am gândit c-oi și plesni
Și m-ai strâns cu potcoavă,
De-am gândit c-oi și crepa.

De la Gheța Maria, 81,
Vima Mare, 1984

Vânătorul și personajul metamorfozat

40.

Noi umblăm și corindăm,
Măruț mărgăritar,
Pă la curț' de boieri mari.
Dar boierii nu-s acasă,
Că-s în codrii, la vânat
Și vânară cât vânară
Și nimic nu-și căpătară,
Num-on pui de căprioară.
Întinsă pușca să-l împuște
-Ho, ho, ho, nu mă-mpușca,
Că io nu-s ce-ț' pare țâie,

MARIA MIRELA PODUȚ

Obiceiuri pastorale din Rozavlea

Ruptu sterpelor

Se făcea o înțelegere cu gazdele unde se va face ruptu sterpelor. Apoi se alegea un loc bun de rupt sterpe, undeva pe hotar. Stăteau oile acolo 2-3 săptămâni înainte să plece la munte, până să adunau toate. Ruptu sterpelor se făcea pă 21 sau pă 25 mai, după ce-ai ieșit cu laptele, atunci să dădea lapte la oameni.

La început să formau boteie mici, lăptării. Fiecare era cu boteiul lui. Să adunau câte 4-5-6 lăptării din care să forma apoi stâna. Să puneau mai multe strungi. Oile să tundeau pă lăptării înainte de ruptu sterpelor. Erau anunțați oamenii să vie la tunsu oilor. Într-o zi le tundem pă toate. Să făcă câte-on balmoș, câte-o mâncare bună. Duceau oamenii lapte că nu se dă atunci brânză. Ducău câte-o bărbântă de lapte. Apoi să hotără ca peste 3-4 săptămâni, care cum o ieșit d'i pă lapte, că nu toți o ieșit deodată, să înțelegeau pă când rup sterpele. Apoi urma ruptu sterpelor. Cu o zi înainte, mneii să alejău de sara și oile nu să mulgeau până în cealaltă zî la amniazăț, la 12. Să alejău mneii, că nu puteai da lapte la oameni dacă mneii încă sugeau. După ce ai muls oile la 12, omu care era la lapte sierbé laptele și apoi țapam mieii între oi. Și iară până sara când ai ales mieii di cătă oi. Numa așa ai putut da lapte la oameni. Înainte de a pleca la munte, fiecare își lua mieii acasă, apoi ori îi tăia, ori îi vindea.

În ziua în care se făcea ruptu sterpelor, venea popa, făcea o rugăciune și cetea pă ciobani că ei méréu apoi la munte și-i periculos. Preotu puneu patrahiru păstă toți și apoi ceté să fie ferite turmele de boli și alte necazuri și ciobanii la fel. După ce găta popa, să mulgeau oile. Dar, înainte de a se apuca de muls oile, gazda méré în fața strungilor, avé un pic de apă în găleți ca ei să se spele pe mâini. După ce se spălau

pă mâini, să dădea ordin: "Gălețile sus!" Să nu mulgă pă apă ca să fie mai mult lapte. Apoi se apucau de muls. Fiecare își mulgea oile lui. Dacă erau bărbați care nu știau să mulgă, îi chemau pe alții din celelalte boteie să mulgă. Femeile nu aveau voie să se apropie de stână. Ele stăteau deoparte, nu se băgau printre oi. Așa ca și azi, nu are voie femeia să intre în biserică unde-i popa¹. Și când cetea pă ciobani preotu, femeile stăteau deoparte. Laptele se punea într-un vas, nu se cântărea câți litri ai, să măsoara la carâmb cu un jintălău. Dacă ai avut cam 5 litri de lapte, zăcé: "Mă, pă cât băgăm să dăm?" După 5 l pă 10 cumpene. Dacă avéi 10 l, dădeam 100 de l de brânză. Așa se făcea pentru fiecare.

Apoi ciobanii stăteau și chefuiau. Femeile stăteau pe iarbă, iar bărbații să cuprindéu și făceau o horă². Făceam acolo mâncărușă cu cârnaț. Zăceam: "Mă, fă-mi o mâncărușă ca la ruptu sterpelor". Mai duceau femeile lipt'ii, gogoase, cozonaci. Apoi méréu oamenii de la o lăptărie la alta și se petreceau. Chefuiau până sara. Méréu acasă tot horind³.

Numai în zi de dulce se făcea ruptu sterpelor: marțea, joia, sâmbăta. Nu era voie miercurea, vinerea sau luna. Nici după brânză la stână nu mergeau oamenii în acele zile. Erau zile de cumpănă.

Stâna

Locul de stână era repartizat de la primărie. Erau câte 3 – 4 - 5 stâne, fiecare avea muntele lui. Nu exista casă care să nu aibă 3 – 4 – 10 oi. Amu la a zecea casă îi o vacă. În timpul "Colectivului" n-o existat casă fără car, vaci și oi. La stână erau baci și poate 5 – 6 – 7 ciobani, după cum era stâna de mare. O stână avea în jur de 600 de oi⁴. Gazda de stână, care se alegea dintre proprietari, care avea mai multe oi, stătea acasă și administra de acasă, trimitea oamenii după brânză, anunța: "Săptămâna viitoare tu și tu ești propus să vii după brânză." Când mergeau oamenii de acasă la stână duceau făină de mălai, rânză de miel sau d'ițal. O rânză de d'ițal

Io-s Ionu Sântionu
Și cumătru' lui Sfânt Petru.
Noi colinda o gătam,
Sus, la ceri, că o-nălțăm.
O-nchinăm cu bosâioc,
Dă-i, Doamne, gazdii noroc.
O-nchinăm cu nintă creață,
Dă-i, Doamne, gazdii viață.

De la Gheța Maria, 81,
Vima Mare, 1984

41.

Mândru-și cântă-on cerb în
codru,
*Li, li, iamber și-a nost
domn.*
Nime-n lume nu-l aude,
Num-o dalbă-mpărăteasă,
Privăgând printr-o fereastră.
Împărăteasa s-o sculat,
La-mpărat, de știre-o dat.
Împăratu' s-o sculatu,
Pă obraz că s-o spălatu.
Pușca-n mână și-o luat
Și la codru-o alergat
Și-o aflat cerbu' durnindu,
Su' tufă, de rosmalinu.
Întinsă pușca să-l împuște.
-Ho, ho, ho, nu mă-mpușca,
Că nu-s io cine gânești,
Că io-s Ionu Sântionu.

De la Grigor Marița, 40,
Chiuzbaia, 1982

¹ Performer Uglea Gheorghe, 79 ani, Rozavlea, 2016.

² Performer Vasile Roșca, 82 ani, Rozavlea, 2016.

³ Performer Gheorghe Uglea, 79 ani, Rozavlea, 2016.

⁴ Performer Uglea Gheorghe, 79 ani, Rozavlea, 2016.

Descânțete

Descânțec de deochi

42.

Să descântă cu cuțātu și cu sare.

Cu cuțātu faci cruci pă sare la care-i beteag și descânți:

S-o dus Ion pă cale,
Pă cărare,
Pă roua neluată,
Pă iarba nescuturată.
S-o tâlnit cu nouă moroi,
Cu nouă moroaie,
Cu nouă strâgoi,
Cu nouă strâgoaie,
Cu nouă fărâcători,
Cu nouă fărâcătoare,
Cu nouă diochitori,
Cu nouă diochitoare.
De te-o diochet bărbat
necurat,
Crepe-i-să țâțale,
Cure-i boarșele,
Verse-i-să sânjele.
De l-o diochet babă curată
Crepe-i țâțale,
Verse-i-să laptele,
Ion să rămâie curat, luminat,
Ca Maica Sfântă ce l-o dat,
Ca Dumnezău Sfântu' ce l-o dat.

De la Filip Susana, 56,
Libotin 1984

ajungea pentru două gazde că era mare iar una de miel era pentru unu.

Dimineața luam trâmbdita și sculam ciobanii cu trâmbdita, cam pe la 4 jumate - 5, băgam oile la strungă. Poate era stână unde știau să zică 2-3 trâmbițași. Dar nu toți ciobanii aveau trâmbdită la stână. O fost odată niște bistrițeni cu stâna mai departe de noi, da ne auzău și ziceau: "Mă, când aud cântând din trâmbdită și io-mi scol ciobanii." La trâmbdită mai cântai când vinéu oile cătă amniază, când plecau oile la pășune, iară puteai zâce. Când se mulgeau oile, nu aveai voie să zici în trâmbdită. Dacă ieșai mai repede din strungă cu oile și zâceai în trâmbdită și l-ai prins pă altu care nu o gătat de muls, apoi ce făcea cu tine⁵. Nu era voie să se apropie două stâne una de alta, nici cu pășunea.

Apoi se trezeau ciobanii, să spălau pă obraz, zicéu rugăciunile și începeau să mulgă. Înainte de-a mulge oile, fiecare cioban își punea în găleată câte un pic de apă și se spăla pă mâini. Aveam prosoape de șters pe față și altele de șters pe mâini. După ce gătau cu mulsu, unu dintre ciobani să apuca de brânză și de-nchegat laptele. Care era la vatră în zua ceie, că se schimbau, doi erau într-o zî, doi în alta, făceau mâncare, aducéu lemne. Făceam foc și la colibdi. Aducém cepuri de brad la căldare la urdă, așa le spuneam la gătejele cele ce la aducém. Lemnele erau mai mult de brad la munte, în prea puține locuri era și fag. Focul de cepuri e mai tare ca și ceta de la aștiile de brad. Nu erau alte găteje, numa de brad.

La ora 12 veneau oile de la păscut și le băgam la strungă. Apoi le muljém și făceam mâncare pentru ciobani. După ce gătau de mâncat, iară méréu cu oile la pădure, umblau și la pădure, nu numai la câmp. Când mergeau la câmp zicea că merg *în porneală*. După ce-ai muls la ojână, atunci n-ai mai mers la pădure, ai mers în câmp, asta zicea că-i porneală. De la ojână încolo zâcea c-ai mărs cu oile în porneală până era seară. Apoi băgam oile în târlă, mâncam și fiecare la colibdile lui, doi încoa, doi încolo. De tri ori pă zî să muljéu oile: dimineața, la amniază și la ojână, tri mulsori. Să făceau câte 3 cașuri pă zî. Urda, dacă ai socot'it că o poți pune d'i pă tăt'e căldările într-o strecure, ai pus de dimineața, de la amninză și de la ojână. Sau din cea de la ojână ai făcut alta și ai mai pus în ceie zî o tură de urdă, ca să nu fie nici

⁵ Performer Vasile Roșca, 82 ani, Rozavlea, 2016.

prea mare, să fie așa potrivită.

Erau și oi sterpe, da aici la hotare nu am ales sterpe, când am ieșit în munte s-o ales sterpele. Să preumblau doi ciobani, într-o zi unu la sterpe, într-o zi altu. Erau și berbeci la stână. Acuma nu mai coboară berbecii de la munte. Mai demult, să alejău berbecii tăți înainte de a pleca la munte și nu se duceau berbecii la oi până după Zua Crucii ca să aibă oile lapte. Io am avut 4 berbeci la stâna mé și îi țâneam separat. Îi aducéu la stână cam de prin august, 29 august. Până când era ce paște, stăteau cu oile la munte. Când mergeau la munte, își alejă fiecare oile lui, tot așa pă lăptării. Ciobanii erau plătiți de gazdă, ori era fecioru gazdii la stână că nu avé cum plăti, ori și-o trimis o slugă cu care s-o-nțăles: "Atâta-mi dai până în zua de Sânmedru, până în 8 noiembrie". Este un Sânmedru pă 26 octombrie și unu pă 8 noiembrie, acela era Sânmedru adevărat când să-mpărțeau oile. Dacă io am făcut bot'ei, nu o trebuit să plătesc la nime, am avut io grijă de ele. Oamenii așteptau sâmbrăsu să vie să plătească statu la oi. Înainte de-a pleca pă munte să tomneau, ori să-i dea bani, ori o pereche de izmene, un lecrec, obdele. În zua de Sânmedru să sâmbré și-i plăte ce-o târguit. Dacă io am fost sângur în gospodărie, nu m-am dus io, capu familiei, în munte, am băgat o slugă sau o mers copilu meu. Bărbatu rămânea acasă că trebuia să lucre pământu.

Erau și capre la stână. Trebuia să târjâm (alegem) caprele de oi și trebuiau duse unde-s frunze că altfel nu să satură, nu dau lapte. Ele umblă mai mult după frunze. Era un cioban care mergea în porneală cu oile și altu cu caprele, să pârândau. Mai erau acolo și vaci și un boari, un om care avé grijă de vaci. Îl mai ajutau și ciobanii să mulgă vacile că nu putea el să le mulgă pe toate. Dacă veneau vacile mai repede de la păscut, le mulgeau până veneau oile. Le mulgeam dimineața, care era în măsălău și la ojină. Unde stăteau vacile se zicea măsălău, iar unde stăteau oile, târlă. Erau aproape una de alta. La stână era vătaf, mai mulți ciobani, un prunc la care-i ziceau strungaș, acela mâna oile-n stână.

În munte erau 3 colibe. Era colibă unde să făcé brânza, adică stâna, și două aparte lângă târlă ca atunci când vin lupt'ii, ursu, să hie înconjurată stâna, o colibă dincolo, una dincoace, între ele erau oile. Ciobanii nu dormeau toți laolaltă, dormeau împărțiți că dacă veneau lupt'ii una-două

43.

Colo-n sus, la răsărit,
Mândră zare s-o zărit,
Da nu-i zare, că-i lumină,
Dumnezeu cu crucea-n
mână.
Bucurați-vă, popoară!
Că pă-ntregu' pământului,
Bubuitu' tunului.
Gloanțele, din carabină,
Trec, la oamini, pân inimă
Și cad, la pământ plângând
Și, din gură, cuvântând.
-Mânca-v-ar focu' războaie.
Lăsaț' copiii, fără tată
Și războiu' nu să gată.

De la Pașca Maria, 61,
Suciu de Sus, 1984

Vânzarea lui Iuda

44.

Tri cocoși negri-și cântară,
Dimineața revărsară,
Iuda, din pat s-o sculat,
Mâneci dalbe-o sufulcat,
Pă obraz că s-o spălat,
Pă Cristos l-o sărutat,
La jidovi l-o arătat.
Jidovii și-o și străgat:
-Cu cât ni li-i vinde nouă?
-Cu trizăcișidoi de-arjinț'.
Jidovii sfaturi făcè.
Strigă, jizî, a doua oară:
-Cu cât ni li-i vinde nouă?

-Cu trizăcișdoi de-arjinț'.
Tăt de mână l-o luat,
Colo-n jos, la scăpătat,
Pă cruce, de brad uscat.
Cu sulița l-o străpuns,
Sânjele pă stâlp i-o curs.
Soarele s-o-ntunecat,
Luna-n sânje s-o-mbrăcat,
Stelele-o picat, pă jos,
De banatu' lui Cristos.

De la Marchiș Terezia, 68,
Berința, 1982

45.

Morți tăi, străinătate,
Mult mi-ai fost soră și frate
Și mi-i fi până la moarte.
Dar streinu-i tăt strein,
De l-ai purta tăt în sân,
Nu-i mai faci voia deplin.
Num-odată l-ai pus jos,
A jura că-n sân n-o fost.

De la Marchiș Terezia, 68,
Berința, 1982

Bogatul și săracul

46.

Să luără, să dusără,
Tăt vo tri colindători,
La casa celui bogat.
La fereastă-o cuvântat:

săreau. Când să aruncau câinii, știai că-i de sărit afară, nu-i de stat că venea lupo. Erau câte 6 – 7 – 8 câini la stână.

Să făcē colibă și să acoperea cu lemne din pădure. Unde erau brazi groși să rădē coaja d'i pă el, o înt'indēm și o ducēm să acoperim coliba că nu era ca și acuma. Apoi să împrejmuiē cu lemne. Ciobanii dormeau pă cet'ină, pă crenguță de cet'ină care se țineau acolo până să uscau. Avēm ițari, cioarici, îi puneam pă cergă și dormeam. Nu era plapumă⁶. Io am dat o dată de niște mușchi, te-ngropai în el și ca să nu pun cetina, am luat cuțātu și am mărs acolo unde-o fo mușchiul cela și l-am belit. În stână erau două priciuri, pe acele durnei, era ca on pat. Am belit mușchiul cela și l-am pus pe el, acela nu face mizerie și durnei mai bine pe el, era mai moale, era așa ca o cergă, până să usca, apoi puneau altu⁷.

Ne îmbrăcam cu izmene, cămăși de tort, de cânepă și pălărie. Făceam smolenci cu faguri negre, cu coajă de arin, le fierbeam și puneam acolo izmenele și ziceam: "Mă, ce faine-s smolencile, cât de negre sunt și faine." Mai dădeam și cu unt pă gatii ca să nu prindă apa. Când făceam balmoș și scotēm untu, apoi ciobanii mai luau unt de-acela și dădeau pă gatii. Cu izmenele cu care mergeai în munte, cu acele umblai tătă vara, nu te mai schimbai. Pălăriile le unjēm, ca să nu pătrundă ploaia prin ele cu unt, grăsime și rășină, le topt'ēm toate laolaltă. Purtam și cojoace din blană de oaie. Când ploua, nu avēm ce face, întorceam cojocu cu lâna dinafară să se stoarcă. În picioare avēm opinci, obd'iele. Apoi de prind'ei câte-o ploaie, vinēi plin de apă, de multe ori să uscau pă tine⁸.

Orice ai mâncat la stână era preparat din lapte. Strânjēm macriș de pe munte. Acela îi acruț. Vinēm la stână, îl demnicam frumos, îl puneam în ceaon, fierbé, îl prăjēm cu slănină, apoi frământam urda bine, o făceam așa ca smântâna și o puneam apoi pe el, așa cum faci o zamă de șălate. Așa ca să mai schimbăm mâncarea. Demult erau numai linguri de lemn, apoi mâncau ciobanii și le băgau în dosu stâniei. Apoi eu le spălam. Mai aveam un lingurar de ăsta de lemn. Le spălam frumos, le limpezăm. Fiecare avē lingura lui,

⁶ Performer Vasile Roșca, 82 ani, Rozavlea, 2016.

⁷ Performer Gheorghe Uglea, 79 ani, Rozavlea, 2016.

⁸ Performer Gheorghe Uglea, 79 ani, Rozavlea, 2016.

castronul lui. Avém și o cupă de lemn mare din care mai mâncam toți laolaltă.

Laptele se strecura cu tifon. Se punea peste butacă și se strecura. Apoi spălai strecura. Era o strecură care se folosea la caș și alta la urdă. Dacă nu să spălau bine, nu se mai storcé zăru. La tifon îi ziceam strecură. Avém apă acolo la stână⁹. Stâna se instala lângă o apă, o fântână, un izvor¹⁰.

Când să făcé laptele și nu avéi acriță la lapte, zăcéu bătrânii să baji o botă lungă înt-on mușuroi cu furnici. Furnicile urcă pă botă și lasă on fel de acreală pă botă, apoi bagi bota ceie în bărbântă. De la acreala ceie să prindé laptele.

La prepararea cașului nu se foloseau prafuri sau soluții ca acuma, ci rânza. Încălzeam apă într-un ceaon mare, da să nu fie prea fierbinte, să poți pune jeitu în ié, apoi luam o rânză de miel, o puneam acolo, o lăsam on pic până cașu cela să-nmuie și apoi luam și frecam până îl făceam ca laptele. Aveam t'egorniță (de la t'eag) ca o cofă, unde țineam cheagu, din lemn, și avé o gaură pătrată de unde luai cu polonicu cela mare înt-on pahar și închegai laptele. Mai băgam una sau două bucăți de sare, cum puteam rupe din sare de la oi și băgam în foc. T'egornița avea o gaură cum îs berbințale iese pentru lapte și avea un cep potrivit cum e gaura. După ce am pus cheagu în t'egorniță, puneam și sarea ceie înfocată acolo că aceie întăre cheagu.

Mergeau oamenii după brânză cu t'ilegile. Vorbeau gazdele cu un om care să țăné de transportul brânzî de la început până veneau oile de la munte. Brânza să trimitea când era transport de brânză, cam la 5 – 6 zile, o dată la săptămână. Veneau câte 4 – 5 oameni după brânză. Ei aduceau horincă, țigări, slănină, ceapă pentru ciobani. Oamenii mai trimitéu rânză de miel sau de d'ițal.

În stână era un grunz de sare. Să lua numa când erau ploi să nu să topt'ească. Dacă nu au oile sare să lingă mai mult timp, se zice că-s mătoasă, adică îs dornice de sare. Și oaia, dacă linge sare, are poftă la apă și mâncare, paște bine.

Dacă se întâmpla ceva cu oaia, murea sau era bolnavă, îi dădeai gazdei sămn. Fiecare oaie are sămn în ureche, *potricală*, făcută de proprietar. Ciobanii trebuiau să știe toate semnele, să știe a cărei gazde îs oile. De nu găseai sămn, îi

-Gata-i prânzu', voi boieri?

-Gata-i, gata-i, nu-i de voi,

Că-i de boieri, ca și noi.

Și de-acolo s-o luat,

La casa celui sărac.

-Gata-i prânzu', voi săraci?

-Gata-i, gata-i, pă puțân,

Poftim, Doamne, să-l

prânzâm.

-Mulțămnim, că noi n-om

mere,

Că noi avem mult de-mblat,

Pă la râtu' lui Pilat,

Unde-i pomu' rămurat

Și mesăle așternute

Și paharale umplute.

Și colinda o gătam,

Sus, la ceruri o-nălțăm,

Jos, la gazde o-nchinăm,

O-nchinăm cu sănătate,

Pă la gazde, pă la toate.

De la Dunca Maria, 86,

Rozavlea, 1982

Ce-i mai bun pe lume?

47.

Înainte iestor curț',

Crește-on măruț c-on păruț.

Da, în vârvuț, ce să face?

Că să face-on cherebeu,

Vesălește, Dumnezeu,

Dumnezeu cu Fiu Său.

Tăt să scaldă și să-ntreabă:

-Ce-i mai bun, p-aiest

pământ?

-Ce-i mai bun, ca bou bun?

⁹ Performer Gheorghe Uglea, 79 ani, 2016.

¹⁰ Performer Vasile Roșca, 82 ani, Rozavlea, 2016.

Brazdă duce, brazdă aduce,
Brazdă neagră prăvăleşte,
Grâuș roșu răsărește.
Tăt să scaldă și să-ntreabă:
-Ce-i mai bun, p-aiest
pământ?
-Ce-i mai bun, ca oaia bună?
Ié hrănește și-ncălzăște.
Tăt să scaldă și să-ntreabă:
-Ce-i mai bun, p-aiest
pământ?
-Ce-i mai bun, ca stupu'
bun?
Că-i lumină morțâlor
Și dulceață viilor.
Tăt să scaldă și să-ntreabă:
-Ce-i mai bun, p-aiest
pământ?
-Ce-i mai bun, ca porcu'
bun?
Că-l uciz' pă la Crăciun.

De la Dunca Maria, 86,
Rozavlea, 1982

Intrarea în Rai

48.

Mere Petrea, cu raiu',
Tată-so după dânsu'.
-Ié-mă, Petre-n rai, cu tine.
-Lua-te-aș, tată, bucuros.
Fost-ai birău și jurat,
Cele strâmbe le-ai îndreptat,
Cele drepte le-ai strâmbat,
Loc, în rai, nu ți-ai gătat.
Mere Petre, cu raiu',
Mamă-sa după dânsu'.

dădeai o bucată de piele. Ori dacă omu o avut încredere că nu i-ai tăiat oaia, nu ai mâncat-o, nu îi mai dădeai dar trebuia să-i plătești oaia dacă el zicea. De unde să știe dacă a mâncat-o ursu sau ai mâncat-o tu. Ori îi dădeai bani, ori îi cumpărai altă oaie, ori îi lăsa din simbrie.

În stână nu s-o stins veci focu. Avém amnari cumpărat, de oțel, și aveam iască și cremene, o piatră de cremene de aceie albastră, care să găsea tare rar. Puneam iască în mustari și sta-n mustari o săptămână-două. Și-l scoteam de-acolo, să-nmuia, apoi îl puneam la uscat, să usca, și mâzga ceie din burete o puném pă cremene și cu amnariu dădeam și ișă scânteii și să aprindé iasca. Și acasă, după război, nu aveam chibrite și țin minte că mama și tata luau paie din saltea, puneau iasca aprinsă și așa băgau în șpori și făcéu focu. Chiar dacă să stingea la colibdi, în stână nu era voie să se stingă focu. Te mai sculai noaptea și punéi pă foc¹¹.

Rețete de la stână

Beleşdrugă

Fiecare gazdă sau câte 2 gazde tăiau câte un miel. Se tăia pe porții și se puneă în căldare la fiert. În timpul ăsta, spuma ceie, cum sierbei laptele muls de la oi, se freca până se făcea ca și smântâna și aceie îi dădea gustu la beleșdrugă. Spuma se puneă într-o cofă mare. Avéi o cofă mare unde strânjéi și înt-aceie făcéi beleșdruga. Când era fiert mielu, se puneă spuma peste el și cimbru ca să-i dea gust, altceva nimic. Dacă nu duceau femeile de-acasă, se puneă cimbru de câmp, îl făceam ca un snopuc, se lega cu un fir și se puneă acolo. Era o zamă acră.

Balmoș

Se făcea din spumă. Spuma se lucra tot așa ca smântâna și o puneai într-un vas și acolo tot mestecai cu coșeriu. Învârteam până clocoté, apoi puneam făină de

¹¹ Performer Vasile Roșca, 82 ani, Rozavlea, 2016.

porumb. Apoi se tăia ca să se opărească în spumă, apoi o prindea să mesteci și dacă vedeai că nu aruncă untu, îl luai gios și după ce se răcea un pt'ic; umbla balmoșu ca o șalupă pă apă când învârtéi. Apoi îl puneam pe jar și îl lăsam până prindea o culoare mai închisă, până se prăjea un pic și apoi o împărțăm.

Cașul

Puneam cheag în lapte. Cheagu se pune în funcție de lapte. Ț-ai cunoscut cheagu. Nu era bun să pui pé mult că săntăré prea tare și nu era brânza cum trebe. Trebuia să aștepti până să încheagă așa încet, apoi ai luat-o și-ai bătut laptele până îl făceai ca laptele dulce, îl băteam până să făcéu 3 cearcăne pă gard'ina butăcii. Pă urmă cu jântălău ai purtat pă fundu butăcii așa încet și cașu tot s-o așezat în jos. Când ai văzut că-i așezat bine, ai scos frumos jântălău de-acolo și ai apăsă cașu. Apoi băgai mâinile și-l așezai frumos până când să întăré și s-o adunat tot. Pă urmă ai luat un vas și-ai pus zăru în căldare până când s-o-mpuțânat zăru și ai prins a stoarce cașu până când n-o mai fost zer în el. Pă urmă ai pus căldarea la foc. După ce l-ai stors bine, bine trebuia să-l jântuiești, l-ai rupt iară și îl tot strângei până când o aruncat așa tot droburi de unt. Zerul rămas după strecurarea cașului cu droburile cele era jânt'îta. Jântuitu o fost așa ca laptele dulce, acela arunca niște grăsime. Ciobanu o luat și-o pus on pahar de jântuit pă cașu cela și la acela i-o zis zăvoi.

Mâncărușă de urdă

Să frijă slămina în ciaun, să frământă urda bine, să mai pune și ceapă sau coade de ceapă, numa nu să prăja ceapa prea tare. Mai puneam și un pic de jântuit ca să fie puțan mai acruță mâncărușă. Apoi se pune urda și să prăjéu toate laolaltă. Asta o fo mâncărușă de urdă.

-Ie-mă, Petre-n rai, cu tine.
-Lua-te-aș, mamă, bucuros.
Lucru tu ți l-ai lucrat,
Cu săracii, di pân sat,
Bună plată, le-ai plătit,
Tăt odosu grăului,
Di pă fața ciurului.
Mere Petrea, cu raiu',
Soră-sa după dânsu'.
-Ie-mă, frate-n rai, cu tine.
-Lua-te-aș, soră, bucuros.
Cât, în lume, ți'-ai trăit,
Tăt ai răs și ți'-ai ochit,
Loc, în rai, nu ți'-ai gătit.
Mere Petrea, cu raiu',
Frate-so după dânsu'.
-Ie-mă, frate-n rai, cu tine.
-Lua-te-oi, frate, bucuros,
C-ai pus stâna, lângă drum,
Pă drumari i-ai încălzât
Și pă săraci i-ai hrănit,
Loc, în rai, că ți'-ai gătit.

De la Dunca Maria, 86,
Rozavlea, 1982

Voinicul de aseară

49.

Su' creangă, de tisă verde,
Da acolo cine șede?
Marișcă, fată-albineată.
Împistrește, popistrește:
Cămășui tătâne-său,
Guleraș frățane-său.
-Ce ți'-aș da, Marișcă, țae,
Să-m' împistrești și mie?
Daț'-aș oi și daț'-aș boi,

Daț'-aș cară, cu odoară,
 Daț'-aș lăz', cu haine verz',
 Daț'-aș cară, cu odoară
 Ori voinicu', cel de-asară?
 -Nu-m' da ladz', cu haine
 verdz',
 Nici cară, cu odoară,
 Fă' voinicu', cel de-asară,
 Ce-o ieșit pă poartă, afară.
 Când intră voinicu'-n tindă,
 Clopu' lui joacă, pă grindă,
 Între cercuri, de oglindă.
 Când intră voinicu'-n casă,
 Clopu' lui gioacă, pă masă,
 Între cercuri, de mătăasă.

De la Dunca Maria, 86,
 Rozavlea, 1982

Temniță pentru îndrăgostiți

50.

-Bradule, brăduțule-lu,
Liu, liu, liu, liu.
 Ce te lejini așe tare?
 -Da cum nu m-oi legâna-le?
 Că pă mâni, la prânzu mare,
 Vin tri meșteri să mă taie,
 Să mă taie-n tri fătaie,
 Să mă-ncarce, pă tri cară,
 Să mă ducă-n jos, la țară,
 Să mă facă drâncioară,
 Să-nvălească temncioară
 Și-or robi fete fecioară
 Și feciori fără mustață,
 Care-nvață a strânje-n brață

Urda

Când am pus căldarea pe foc să fac urdă, mestecam
 pă fundu căldării, tot mestecam până când zeru cela să
 sierbânta un pic și arunca spumă. Când arunca spuma ceie,
 băgam degetu acolo și vedem că nu mai pot țâne că-i pré
 fierbinte. Lăsam lapte și pentru urdă într-o găleată. Pentru
 urdă era mai bun laptele de la vacă ca de la oaie. Trebuie mai
 multe kg de lapte de vacă ca să iasă 1 kg de brânză. Am pus
 laptele acolo pă muls, tot am mestecat până când într-o vreme
 să însierbânta mai tare, prinde a arunca ca și când ninge on
 pic și pă urmă din ce în ce mai tare așa cum vin pele de omăt
 mai mari, atunci luam 3-4 pahare de apă rece și dam roată pă
 lângă căldare ca să-ngăduia căldarea o pic. Când am văzut
 că-i gata, trăjăm într-o parte cu polonic de ăla mare, că atunci
 avem polonic mare de lemn, nu strecurător să iei urda. O
 lăsam acolo până când socotem io și apoi o-ntorcem tot cu
 polonicu cu partea de sus în jos ca să hiarbă și pă iasta parte.
 După ce am înturnat-o și pă iasta parte, am pus mâna pă ié ca
 să nu să lipt'ească că atunci nu mai îi bună. Apoi o luam și o
 puneam în strecură și din jânt'iță s-o făcut urdă.

Credințe și superstiții

Când ieșeau prima dată oile de-acasă în câmp,
 stolnicul cela care se făcea pe la sărbători și se ținea până
 după sărbători, se pune pe masă și se lega masa cu on șper
 (lanț) roată și puneam grâu. Zice că atunci când ies oile prima
 dată în câmp, să fie legată gura lupului cum s-o legat masa
 cu lanțu. Așa se zicea din bătrâni. Tot de la bătrâni am învățat
 să punem o botă și să ne uităm la umbră cam unde era soarele
 ca să știm când e amniază. După umbra bățului cunoștem¹².

În vatra de la stână, se pune o potcoavă de cal și dacă
 o oaie era înfocată și se mulgea pe potcoavă înfocată ca ié să
 se limpezea. Luam cenușă din vatră și baligă de după strungi
 când plecam la munte. Cenușa o puneam în vatra de la munte
 și baliga o aruncam după strungi ca să prinzi tăta mana.

Mai existau bosorcoi de-aieste care descântau și făcéu
 tăt felu de mninuni și luau mana de la oi. Înainte de-a trece

¹² Performer Vasile Roșca, 82 ani, Rozavlea, 2016.

peste-on pod, ciobanii zăceau în trâmbdită ca să nu să leasă de oi și apoi treceau oile. Demult, demult, era o stână acolo la Poienile de sub Munte. Ruș'ile cele tare multe de-aieste știau să facă. O ruscă când o auzât clopot'ile oilor s-o băgat sub un pod și și-o văzut de treaba ei, de descântăturile ei. După ce o trecut oile podu, tăt'e s-o întors înapoi și o-nceput să behăie, n-o fost în apele lor. Nu le-o mai putut porni ciobanu la drum. Baciul era un cioban bătrân care o știut multe lucruri de-aieste și-o-ntors guba, o pus-o gios și i-o dat din botă. Când o prins a da, o-mblătit-o dracu pă ruscă acolo sub pod. Străga de-acolo să nu mai deie că desface ce-o făcut. Și când o gătat de desfăcut rusca ce-o făcut, n-o mai zd'ierat oile și-o pornit toate la drum. Să cânta din trâmbdită ca să nu să atingă ceva boli de ele, nici să se poată lua mana de la ele¹³.

Nu era voie să înconjori vârfuri de munte. Dacă ai mârș cu oile p-o parte, tot p-aceie să întorci că, de nu, să zăruiește laptele, le arde sclinu. Unu de la noi o pățat așa, apoi o mârș cu oile tot p-aceiași loc, o desconjurat și oile s-o îndreptat.

Iarba acră sau frunza de jneapăn trage focu dacă e rănit animalul. Ciobanilor cum umblau cu obd'iele ude li se făcea rană între degete și puneau făină de mălai acolo pă rană și se legau. Dacă mușca șarpele de sclin vreo oaie, îi putrezea sclinu. Dacă oaia călca într-o urmă de ziezure, sângera sau să-nfoca la sclin și să zăre laptele.

Fata Pădurii și Omul Noptii la stână

Strămoșu meu îmi povestea că era la oi și durne în câmp. Avea o drăguță acasă, în sat, că era tânăr. Noaptea s-o-ntâmpnat c-o vinit Fata Pădurii la el îmbrăcată exact ca drăguța lui și avé figura ca și ea. O intrat în colibă. Căinii băteau de rumpéu că avéu boală pă Fata Pădurii. El o-ntrebat-o: "Pi, tu ce faci?" "Apoi, ni mă, am vinit până la tine." El, ca tinerii, o prins-o, o cuprins-o și când o strâns-o, o băgat de samă că nu are spate ca on om, ci avé o covată goală. Și o văzut că-i bai. O stat puțin acolo și s-o dus ié. El o mârș acasă și i-o spus maică-sii ce-o pățit. "Mă, aceie-i Fata Pădurii! Păi cum să margă ié la tine?! Aceie-i Fata Pădurii și

Și-a săruta, cu dulceață.

De la Cheșei Alexandru, 47,
Copalnic Mănăștur, 1983

51.

Când soarele răsăre.
Dumnezo-afară iese,
Hristos boii-n jug prinde
Și la plug s-arăduie.
-Haidaț', voi boi, lângă
mine,
C-om ara, cât om ara
Și mai mult om sămăna.
Când a fi la guștrărit,
Noi ne-om scrie-o cârtice
Și colo, sus, om trimete,
Colo, sus, la fâgădău,
La domnu' solgobirău.
-El de-acolo ce ne-a da?
Pită albă ca spuma,
Grâu roșu ca viora.
Vinul cu cine l-om bè?
Cu găzdoia de colè,
Și cu gazda aiest de-vrè.

De la Miza Ion, 90,
Sălsilg, 1977

52.

Aceasta-i sara Crăciunului,
Bucuria omului.
În orice casă-am intrat,
Daru' lui Dumnezeu l-am
aflat,
On colac mândru de grâu,

¹³ Performer Vasile Roșca, 82 ani, Rozavlea, 2016.

Trimăs de la Dumnezeu.
 Uite, coale-n colțu' meși
 Este-o scumpă de oiagă,
 Care și nouă ni-i dragă,
 Coperită-n foi de mac,
 Poate că-i bună de leac.
 Iaga, când o despecerlești,
 De-a ei miros tât te topești,
 Până nu o cuștulești.
 Iaga trăbuie cinstită,
 C-o colindă mădărită.
 Și noi iaga am cinstit,
 Frumos gazdii i-am
 mulțămît.
 Gazda ne dă pălinca ca
 ploaia,
 Da ni-i cam supărată
 găzdoaia,
 Că nu i-am zâs colinda ca la
 vecină-sa.
 Gazda n-are ce fi supărată,
 Pă noi în casă ne sloboadă,
 C-afară plouă de cură,
 Ne bat stropii păste gură.
 De-ar fi de pălincă rece,
 N-am avé bai să ne-nece.
 Cine viva n-a strâga,
 Nici n-a bé, nici n-a mânca.

De la Bodone Gavril, 50,
 Oarța de Sus, 1978

53.

Io-s voinicu' codrului,
 Plugărașu' câmpului.
 Tătă zua-s pă hotare,
 Cer la hâda de mâncare.
 Ie-m' dă blidu' nespălat
 Și lingura di su' pat.
 Ioi, da rău m-am supărat

s-o prefăcut în figura drăguțî. Da nu te teme că ȝ-oi da io ceva.” Și i-o dat on brăcinari d'i pân poale de la o femeie ce-o murit, o aȝă cu care-și încingé poalele. Și i-o zis: ”Când a méré la tine în colibă și-i cuprinde-o, leag-o cu brăcinariu ista și strânge. Că apoi nu mai are putere să-ȝi facă nimic.” El s-o dat și-o legat-o, o strâns-o și-o legat-o de colibă. Ié s-o rugat să-i deie drumu acasă. ”Dă-mi drumu, dă-mi drumu acasă că am copil mic și mă strânge sânul, trebé să-i dau ȝăȝă. Nu mai vin altu aici.” I-o dat drumu și s-o dus, n-o mai vinit altu la el.

Alt bătrân povestea: ”Mă, o zân'it noaptea la mine Fata Pădurii și s-o băgat în colibă. Da n-o stat mult.” Când venea Fata Pădurii se auzea un fel de vuiet după ea. Băt'eu câinii, lătrau, apoi știa că-i Fata Pădurii. O măsrs până aproape de el în colibă și s-o dus apoi. Imediat o apărut Omu Noptî, Omu Pădurii îi ziceam noi, și o-ntrebat: ”Mă, n-o fost p-aicia Leana?” ”O fo, da-i dusă amu.” Omu Noptî sare înt-on picior, dint-on munte în celălalt. Mintenaș o ajuns-o, o prins-o și-o măsrs la un cioban de mai încolo. O dus-o în colibă, o tăiat-o și-o mâncat-o. O zâs ciobanu: ”Mă, o vinit la mine și o zâs să fac un foc mare. M-am t'emut că m-a arde pe mine. Da o prins-o și o ars-o pe Fata Pădurii și apoi o mâncat-o.”

Pă Fata Pădurii o auză noaptea cum cânta:

De-ar știi tineretu
 De ce-i bun potelnicu,
 L-ar purta cu dânsu.

Da nu știu ce floare-i aceie. De-ar știi nu s-ar apropia nimic de ei. Fata Pădurii stătea pân pustietăȝi. Câinii când o simȝeau lătrau și umblau roată, roată pân pădure să nu s-apropie de ei acolo¹⁴.

¹⁴ Performer Vasile Roșca, 82 ani, Rozavlea, 2016.

Mulsul oilor în stână; foto: colecția Ioana Pop-Tupiță

Măsurișul pe carâmb; foto: colecția Ioana Pop-Tupiță

Și cu ele-n cap i-am dat
Și la crâșmă-am alergat.
Vini-i, în zori de zău, bat.
-Scoală, scolă, tu Vârvară,
Fost-ai afară de-asăară?
Scoală, mulje vacile.
Ca altele mândrile,
Câte-s, di la noi, în sus,
Toate le-o muls și s-o dus.
Câte-s, di la noi, din sat,
Tăte le-o muls și le-o mânat.
Mere hâda să le mulgă,
Vacile o ieu la fugă.
Mere hâda să le-ntoarne,
Vacile o ieu în coarne.
D-ardă focu' mutele.
Lăcomi-i și io la o sută
Și-m' luăi o tută mută.
La sută m-aș tăt uita,
Da nu mă poci de hâda.
Suta șede-n pui' lăzî,
Hâda șede-n cornu' mesî.
-Du-te, hâdă, di la mine.
-Nu mă duc că șed cu tine.
-Du-te, hâdă, di pă vatră.
-Nu mă duc că-s cununată
-Și de capu' tău legată.

De la Bodone Gavril, 50,
Oarța de Sus, 1978

54.

De greu, gazdă-ai adormit,
De soarele-o răsărit,
Cu tri rază-n tri laturi.
Da o rază unde bate?
Înt-o cruce de fereastă
Să plătești colinda noastră
C-on colac mândru de grâu,
Pelița lui Dumnezeu,